

3 Kända ombyggnader, förändringar och underhållsarbeten

3.1 Källor och litteratur

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA): Handlingar rörande Söderala kyrka.
Länsstyrelsen Gävleborg: Ärendearkivet Kulturmiljö
Hälsinglands museum: Skissbok, Blombergsson

Muntlig källa: Ann Catherine Bonnier, docent Sveriges kyrkor RAÄ; Åke Jansson, kyrkvaktmästare i Söderala 1970-2004.

Blombergsson, Svante Albert: *Norrlands vuer*. Stockholm 1836.

Bonnier, Ann Catherine: Kyrkornas vittnesbörd, i *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 1994.

Broman, Olof Johannis: *Glysisvallur*. II. Uppsala 1912-1948.

Carlsson, S L: *Sveriges kyrkorglar*. Lund 1973.

Cnatingius, Nanna: *Söderala kyrka. Hälsinglands kyrkor*. [Uppsala] 1982.

Qvarnström, Axel Wilhelm: *Anteckningar om Söderala socken i Gefleborgs län*. III. Söderhamn 1904.

Nylander, Lars: Söderala kyrka. Ofullbordat manuskript.

Nylander, Lars: Sju undangömda tavlor från 1749, om konstnären Carl von Köln, bildhuggaren Johan Blomberg, sex kungaporträtt och kyrkoherde Erik Montén, i *Hälsingerunor* 1998.

3.2 Kronologisk förteckning

Årtal	Händelse	Källa
Ca 1150-1230	Den första kyrkan uppförs i form av en korskyrka med centraltorn och absid. Kyrkan murades av gråsten. Tunnvalv av gråsten och kalksten slogs över koret, korsarmarna och korsmitten. Absiden försågs med ett hjälmvalv av kalksten. Över långhuset uppfördes sannolikt ett valv av trä (eftersom puts kvar sitter ovanför föreliggande senmedeltida kryssvalv). I södra korsarmen infogades en romansk portal av kalksten med kolonner, bas och kapital.	Cornell 1918 Bonnier 1994. Bonnier muntligt.
1300-tal eller 1400-tal	I väster uppfördes vapenhus och i hörnet mellan kor och norra korsarmen uppfördes sakristia.	Cornell 1918 Bonnier 1994
Ca 1450-1475	Två ribbkryssvalv slogs över långhuset.	Cornell 1918 Bonnier 1994
Ca 1475-1525	Kalkmålningar målades på kyrkans valv och väggar. (Oklart om vapenhuset var målat.)	Cornell 1918 Bonnier 1994
1642	Ny predikstol, i bruk till 1873, sedan delvis ombyggd till skåp. Delar	Inskrift på

	förvaras nu i Klockstapeln, Sockenstugan, Kyrkan och i Gamla Pastorsexpeditionen.	”skåp” i Sockenstugan
1703	Klockstapeln nämns första gången. (Oklart om det är nuvarande klockstapel, men fullt möjligt).	Cnatingius 1982 sid. 8
1712	Ny sakristia uppfördes på samma plats som den förra. Ett tak med målningar, bl.a. änglar utfördes.	Cnatingius 1982 sid. 4
1720-tal	Kyrkan ritas av Olof Broman i Glysisvallur. Teckningen visar en korskyrka med centraltorn, låg pyramidformad tornhuv med en avancerad järnspira. Vapenhuset har ingång åt söder. Två fönster, ett på långhusets södra vägg och ett på korets södra vägg, är spetsbågiga. Över södra ingången återfinns ett fyrkantigt fönster. Absiden har ett anmärkningsvärt litet fönster.	Broman sid. 444.
Före 1734	Uppförande av läktare i södra korsarmen samt upphuggande av fönster på södra korsarmens södra vägg. Läktaren uppfördes i regi av Ljusne bruk för vars arbetare läktaren var avsedd.	Qvarnström 1904 sid. 16.
1746-50	Renovering av klockstapeln, putsning av kyrkobyggnaden, ny kyrkspira, utvidgning av fönster, renovering av bänkarna och altartavlan. Ett orgelverk anskaffades (Gren och Stråle).	Nylander 1998 sid. 76f.
1748	Årtalet 1748 finns inhugget i Klockstapelns resvirke, det vill säga Klockstapeln är senast från detta år.	Cnatingius 1982 sid. 8
1787	En ny dörr upptogs i norra korsarmens norra vägg.	Qvarnström 1904 sid. 32.
1813	Renovering av klockstapeln. Planen var att genom strävor förstärka underdelens väggar och nybygga den övre delen av klockstapeln. I vilken grad detta genomfördes framgår inte av handlingarna.	Qvarnström 1904 sid. 44.
1820	Renovering av kyrkan. Bl.a. nya fönster.	Qvarnström 1904 sid. 54
1823	Renovering av sakristian: Lagning av fönster, dörr och murstock.	Qvarnström 1904 sid. 58f
1831	Exteriör renovering av kyrkobyggnaden: Rappning utvändigt, slagur i tornet med urtavlor, delvis nya fönster och nytt golv i sakristian. Sannolikt var det nu som tornspiran avkortades och en liten lanterninliknande utkiksplats under tak anordnades.	Qvarnström 1904 sid. 61-63.
1832	Interiör renovering av kyrkobyggnaden: putsning och vitmening av valv och väggar, målning av altare (i vilket väl menas ingå altarring), predikstol, bänkar, läktare. Samtidigt målades en blinddörr öster om den asymmetriskt placerade södra portalen.	Qvarnström 1904 sid. 63-65.
1835	Åskledare på tornet.	Qvarnström 1904 sid. 67.
1836	Kyrkan avbildas av Blombergsson litografiskt från nordost. Från samma tid, sannolikt något år tidigare, härrör en blyertsteckning i en skissbok. Denna visar kyrkan från sydväst. Här avbildas bland annat de dubbla dörrarna på södra korsarmen på den enda kända bilden.	Blombergsson 1836
1851	Utvidgning av kyrkogården samt borttagande av bogårdsmurens trätäckning, som nämns som ”utnött”. Den nya delen verkar ha varit utan	Qvarnström 1904

	omgårdning till 1861.	sid. 93-94.
1861	Nytt staket av järn runt kyrkogården. Uppenbarligen revs de sista resterna av bogårdsmuren i samband med detta.	Qvarström 1904 sid. 94f.
1873-74	Interiör renovering av kyrkobyggnaden: Ny öppen bänkinredning, ny predikstol i nyklassicistisk stil, sannolikt nytt altare och altarring (förvaras nu i Klockstapeln), sannolikt nya läktare. Gravstenarna bortflyttades och nytt golv inlades. Nytt orgelverk (Åkerman och Lund, 16 stämmor), ny orgelfasad i nygotisk stil. Sannolikt var det nu som ett trapphus av trä som ses på fotografier före 1903 byggdes utvändigt i hörnet mellan södra korsarmen och långhuset samt var det troligtvis nu som den medeltida trappan i väggen murades igen.	Qvarnström 1904 sid. 95 Carlsson 1973 sid. 36
1876	Nytt tak av plåt på östra korsarmen och absidens tak efter eldsvåda. Övriga tak bibehölls.	Qvarnström 1904 sid. 95. Äldre foton
1876	Utvidgning av kyrkogården åter öster.	Qvarnström 1904 sid. 95f
1878	Installation av två Gurneyska ugnar.	Qvarnström 1904 sid. 96.
1895	Utvidgning av kyrkogården 25 meter söderut.	Qvarnström 1904 sid. 98.
1895	Uppförande av bisättningshus på den nya delen av kyrkogården. Det byggdes i nyklassicistisk stil med kistförvaring i källarvåning. I källarvåningen inmurades de gravstenar som hade bortflyttats från kyrkans golv i samband med renovering 1873-74.	Qvarnström 1904 sid. 96.
1903-1904.	Genomgripande exteriör och interiör renovering av kyrkobyggnaden (arkitekt Carl Möller, 1898). Kyrkans hela karaktär förändrades exteriört från romanik med få senare inslag till nybarock. Interiört var förändringarna färre. Tornet påbyggdes med 2,5 meter tegelmur och en hög smäcker spira. De äldre romanska öppningarna i tornet ersattes med dubbla rundbågiga öppningar med jalousier. Över detta sattes urtavlor. Till tornet flyttades klockorna som tidigare hängt i Klockstapeln. Kyrkans fyra gavlar fick låga svängda tillbyggnader i imiterad barockstil. Samtliga tak kläddes med kopplarplåt. Absidens tak fick ändrad form. Vapenhusets utvidgades söderut genom att hela södra och halva västra väggen revs. En del av väggen mellan långhuset och vapenhuset revs för att vapenhuset skulle bli en del av långhuset. Väster om det gamla vapenhuset byggdes ett nytt vapenhus. I hörnet mellan södra korsarmen och koret uppfördes ett runt trapptorn. Över sakristian murades ett tegelvalv samt inrättades brandsäkert arkiv. Under koret och absiden inrättades källarvåning med plats för värmeanläggning ("värmeapparat af Dahlgrens patent"). Nedgång anordnades genom det nyuppförda rundtornet. I korets norra vägg anordnades en skorsten.	Cnatingius 1982 sid. 8 Nylander ms

	<p>Ny dörröppning till sakristian, längre österut.</p> <p>Absidens östfönster murades igen, på var sida om dessa upptogs ett rundfönster i vilket isattes fönster med glasmålningar.</p> <p>Interiör framtogs medeltida kalkmålningar i valven, på bågen mellan långhus och mittkvadraten samt något ned på väggarna, restaurering av målningarna under ledning av artisten Edvard Berg samt nymålning av vissa delar främst norra korsarmens valv och tornväggarna i stil med det övriga. På kyrkans alla väggar målades ett kvadermönster.</p> <p>Nytt altare, ny altarring, ombyggnad av befintliga läktare. Sannolikt återanvändning av äldre bänkar.</p> <p>Klockstapeln monterades ned och återuppfördes på Baggberget i form av utkikstorn.</p>	
1936	Målat fönster sattes in i korets södra fönster.	Cnatingius 1982 sid. 12
1951	Utvidgning av kyrkogården österut.	Åke Jansson
1959	Klockstapeln återuppfördes på kyrkogården, på ny plats ett par hundra meter öster om kyrkobyggnaden.	ATA
1961-63	<p>Ombyggnad av kyrkobyggnaden (arkitekt professor Erik Lundberg):</p> <p>Exteriört revs det 1903 uppförda extra vapenhuset, all puts avlägsnades från kyrkobyggnaden förutom på de 1903 tillkomna gavelspetsarna, vapenhuset, trappornet samt tornets övre del. På tornspiran förgylldes vissa delar.</p> <p>Igenmurning av långhusets två nordfönster samt absidens två rundfönster, förminskning av samtliga andra fönster i varierande grad. Upptagning av äldre igenmurat fönster i norra korsarmens östra vägg. Det målade fönstret i korets södra fönster flyttades till norra korsarmens norra fönster.</p> <p>Rekonstruktion av den romanska portalen i södra korsarmen, med nya kapital ritade av Lundberg.</p> <p>Nytt stengolv i hela kyrkan. I koret infogades tre äldre gravhällar och i södra korsarmen restes en mot södra väggen. Ytterligare tre äldre gravhällar murades fast på vapenhusets utsida.</p> <p>Borttagande av all äldre inredning.</p> <p>Nytt altare i röd sten, ny altarring, nya bänkar, ny orgel (Åkerman och Lund, 2 manualer 16 stämmor), ny altarprydnad i form av panel längs absidväggen; ny trabes i gränsen mellan kor och långhus på vilken placerades sengotiskt triumfkrucifix som varit deponerat i Hälsinglands museum; nya belysningarmaturer i på åtskilliga ställen i kyrkan.</p> <p>Infogande av toaletter i vapenhus och sakristia.</p>	Cnatingius 1982 sid. 11-14
I början 1970-tal	Ny hydraulisk hissanordning i gravkapellet istället för äldre manuell.	Åke Jansson.
Omkr 1980	En stor ljuskrona av salongsmodell som tagits ned vid 1960-talsrestaureringen återsattes i korsmitten. En kortare period var även predikstolen från 1870-talet åter på plats.	Åke Jansson
1978	Omputsning av tornet, putsning av tornets nederdel, som sedan 1960-talets restaurering varit oputsat. Smärre plåtarbeten på tornet. Ombyggnad av befintlig toalett i vapenhuset.	ATA
1979	Isolering av samtliga valv, insprutning av lösull.	ATA
2000	Installation av larm.	Länsstyrels

		en
--	--	----